

שמעתא אליבא דהלכתא

ג. הצלת עובר בשבת. ד. עובר בתוך יום יום. ה. ספק סכנה של העובר. ח. תינוק שלא כלו חודשיו.

פניני הלכה

האם מותר לשבת כאשר חכם עומד בתוך ד' אמותיו

לי"ע בכה"ג שכנס חכם שצריך לעמוד מפניו בתוך ד' אמותיו של אדם ונשאר לעמוד באותו המקום, האם שרי לשבת או שמחוייב להמשיך ולעמוד כל עוד שהחכם נמצא בתוך ד' אמותיו.

א- הנה בשו"ת **שיבולי הלקט** (שבולת מ"ג ובקצר סי' י"ד) הביא תשובת גאון זצ"ל - ששאלתם על מי שעומד מפני רבו אם צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד. תדע שצריך לעמוד מפני תי"ח בתוך ד"א, וכיון שעבר ד"א ישב. ואם הוא רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, עומד מפניו כמלא עיניו, וכל זמן שרבו עומד או מהלך או רוכב צריך לעמוד מפניו עד שיתכסה ממנו. כדוהר עבדי ר"א הרהר נתן וקאי עד דהוי מכיסא מיניה ר' יוחנן רביה (יומא נ"ג). ואם הוא בבית הכנסת בציבור וקראו את רבו לקרות בתורה, אינו צריך לעמוד על רגליו כל זמן שהוא עומד, דצריך לאדם שיהא אימת ציבור עליו, וכ"ש במקום גדולים ורקנים. עכ"ל.

ומשמע דהיא דליכא משום אימת ציבור חייב לעמוד עד שישיב. ואף **דב"י** (יו"ד סי' רמ"ג) הלשון "אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד וצריך אדם שיהא אימת הציבור עליו וכ"ש במקום גדולים ורקנים". ומלשון נראה דהם ב' ענינים. מלשון שבולי הלקט נראה דחד טעמא הוא דאינו צריך לעמוד על רגליו כל זמן שהוא עומד כיון דצריך שתהא אימת הציבור עליו.

אולם בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"א סי' ל"ג אות ב') כתב דמהא דלא פטר שבולי הלקט מלעמוד לרבו מפני אימת הציבור אלא בשעה שהרוב עומד על שולחן הקריאה ולא בשעה שהולך לקרות. נראה דעיקר טעמו הוא לפטור מלעמוד הוא משום שהרוב עומד במקומו הראוי ואינו עומד שם דרך מקרה כעומד לפוש. ומה שהוסיף לומר "דצריך לאדם שיהא אימת הציבור עליו" היינו דמשי"ה אין ראוי שיחמור ויעמוד. והדברים מתיישבים שפיר עם גי' הבי"ש שגרס "וצריך לאדם" ב"י, דאין זה עיקר הטעם.

אלא דכתב, דאם דהיכא עומד הרב ומדבר מעסקין, הוי כעומד לפוש, דלכתיב לא הגיע למקומו הראוי. ובה"ג מפני מדברי שבלי הלקט דכל זמן שרבו עומד חייב לעמוד מפניו. אולם כתב דלעני"ד נראה דיש לחלק ולומר דדוקא בתלמיד שצריך לעמוד כל הזמן עד שיתכסה רבו מעיניו או ישב על מקומו, או הוא דלא מפטר מלעמוד אלא דוקא כשעומד מיהת במקומו הראוי. משא"כ בחכם סתם דמדיד כשעבר מנגד פניו אינו צריך עוד לעמוד, בכה"ג י"ל דכיון שהחכם פנה לעסקיו אע"ג דלא הוי כעומד במקומו הראוי מ"מ הרי זה כאילו עקר כבר מפניו ואינו חייב עוד לעמוד. ועוד דאפשר שבתם חכם ליכא כלל חובת קימה א"כ החכם מהלך או רוכב דכמהלך דמי, משא"כ בעומד יתכן שאפי' עמד לפוש אינו חייב לעמוד אלא ברוב מובהק או נשיא.

וענין עוד בשו"ת **שבת הלו** (ח"ב סי' ק"ח) דנשאל בענין קימה מפני זקן באוטובוס וכיוצא"ב. והשיב דהנלע"ד הלכה כד"א עיקר מצות קימה מתקיים בקימה בעלמא והדר יושב. וזה מוכח בש"ס בכ"ד נאלא דהיות וקיי"ל דבענין קימה שיש בה הדר, ע"כ קורב לודאי דאם אין מפת מקומו לזקן מבטל ההידור. ע"כ. וענין בזה עוד בשו"ת **משנה תלמוד** (ח"א סי' ק"ט).

ב- איתא **בשבתות** (ע"ב) דביתחו דרב הונא הוה לה דינא קמייהו דרב נתנאי, אמר היכי נעביד, אי איקום מקמה חבר טענתמן חכמה דבעל דינא, לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא חבר, א"ל לשמעיה צא ואפרח עלי בר אווהה ושדי עלוואי ואיקום. והאמר מר מ"ח בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין דברי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה. דיתבי כמאן דשרי מסאניה ואמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב.

ולכאוי מאי קשיא ליה לגמ' משעת גמר דין, והלא היה יכול לקום מקמה בשעה שנכנסה להדר והדר לחזור ולשבת.

וענין **ב"י** שם שכתב - ולענין הלכה במח' של ר' יהודה ורבנן (אם מצו ב"י להושיב בעלי הדינים) קיי"ל כר' יהודה שאם רצו ב"י להושיב את שניהם מושבינן, דאע"ג דר' יהודה יחיד הוא לגבי רביה הא איכא אידך ברייתא דקתני דלר' יהודה חסמא. ועובדא דביתחו דרב הונא נמי הכי מוכחא, דאמר ליה בר נתנאי לשמעיה אפרח ליה בר אווהה ושדי עלי, כלומר ואיקום מפניו ואושיבנה ואשב כל זמן שמושיבין טענתיהון של בעלי דבר. ופרכין בשעת גמר דין [היכי עביד], ומשמע דלא קשיא לן אלא בשעת גמר דין היכי עביד, ומפרקינן דהיא עשתא אדורתי היא ומצי יתיב כמאן דמשרי עסקא מסאנא. ואיתא שפיר כרבי יהודה אבל לרבנן לא מתוקמא דכיון דס"ל [דבכול דין] בעלי דין בעמיהו אית להו נמי וודאי דיינין בישיבה, דבהכי הרטא כולה סוגיין דלרבי היכא דבעלי דין בעמיהו דיינין בישיבה, וא"כ רב נתנאי היכי לעביד, להושיב דביתחו דרב הונא אינו רשא, ולעמוד הוא ג"כ אינו רשא, ובכולי דינא נמי אי אפשר דליתבי כמאן דשרי ערקתא דמסאנא. אלא ודאי כר' יהודה אדלא וכותיה קטנין. ועוד דעולא דקאמר מחלוקת בעלי דין ורב הונא דאמר מחלוקת בשעת משא ומתן כר' יהודה שייכי. ע"כ.

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מחללים שבת לצורך הצלת עובר

א. פקוח נפש דוחה שבת. ב. ספק סכנה. ג. הצלת עובר בשבת. ד. עובר בתוך יום יום. ה. ספק סכנה של העובר. ו. כשהאם מתה. ז. ספק אם האם מתה. ח. תינוק שלא כלו חודשיו.

א. **פקוח נפש דוחה שבת** (פ"ה-פ"ה): מנין לפקו"י שדוחה את השבת, נענה רב ישמעל ואמר אם במחלתת ימצא הגנב כו', נענה רבי עקיבא ואמר וכי יזד איש על רעהו כו'. ר"ש בן מנסיא אומר ושמרו בני"י את השבת, אמרה תורה חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, א"ר יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא דידי עדיפא מדידהו (ויקרא י"ח, ה) "וחי בהם" ולא שימות בהם אם רבא לכולהו אית להו פרכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא, וכולהו אשכחן ודאי ספק מנא לן, ע"כ.

וע"י **בשבת** (ל): שאמרו נר קרויה נר ונשמטו על אדם קרויה נר מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה. ופרש"י דלאו מהכא יליף חלול שבת דפקי"נ נפק"ל מוחי בהם ולא להטעימן הדבר בהגדה המושכת את הלב. וכן **הרי"ף** (יומא ה. ברי"ף), **הרמב"ם** (שבת פ"ב ה"ג) ו**הרא"ש** (יומא פ"ח סי' טז) הביאו טעמו של שמואל. **והקרי"ט** (שבת ריש פ"ב) הביא **מהמכילתא** שהובא גם טעמו של ר"ש בן מנסיא. וע"י **בש"פ** (ח"א סי' לו ד"ה ג"ג) דהאי מצוה דפקו"י על כל ישראל רמיא משום וחי בהם ומשום לא תעמוד על דם רעך. וכן הוא **בלבוש** (סי' שכח אות ב) ו**במ"ב** (סי' שכח ס"ק ד וסי' ו). ועיי"ש **בלבוש**, **במלושי יו"ט**, **בא"ר** (אות ב) ו**בתוספת יוה"כ** (יומא פ"ה. ד"ה אמר שמואל) איך דרשינן הכי מהאי קראי. וע"י עוד לקמן.

ב. **ספק פקוח נפש** והנה יוצא מש"ס הנ"ל דמחללים שבת אף במקום ספק פקו"י, וכן אמרו שם (פ"ה): משום דספק נפשות להקל. וע"י עוד שם (פ"ה) שבמקום פקו"י לא הולכים אחר הרוב, וכת' **התוס'** (שם סד"ה ולפקח) בשם ר"י דהיינו טעמא דאין הולכין בפקו"י אחר הרוב. משום דכתיב (ויקרא י"ח) וחי בהם ולא שימות בהם שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל. וכן פסק **השו"ע** (סי' שכח ס"ה וסי' שכח ס"ו) דבכל גוונא מחללין. וע"י **במ"ב** (סי' שכח ס"ק ה) שהביא טעמו של ר"י. ו**בשעה"צ** (אות ה) הביא מהר"ן דהוא רק משום חומרא דפקו"י. ולפי"ז י"ל דאפי' במקום כמה ספיקות מקילינן. וכן הוא **בשבות יעקב** (ח"א סי' ג), וכ"כ **הפמ"ג** (סי' שכח מ"ז ס"ק א) ע"פ דברי **השו"ע** (סי' שכח ס"ו) וכן הוא **בערוה"ש** (סי' של אות ה) ו**בש"כ** (פ"ב ה"ג). וע"י בגליונות ק"י וקצ"א לענין גדר ספק סכנה.

ג. **הצלת עובר בשבת** ונתן **במס' אהלות** (פ"ז מ"ו) האשה שהיא מקשה לילד מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים מפני שחיה קודמין לחיי, יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש. וכן הוא **בסנהדרין** דף ע"ב דאמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו. איתביה רב חסדא לר"ה, יצא ראשו אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש מפני נפש, ואמאי רודף הוא. שאני התם דמשמיה קא רדפי לה. ופרש"י (סנהדרין שם ד"ה יצא) דכ"ז שלא יצא לאור העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהציל את אמו, אבל יצא ראשו אין נוגעים בו להורגו, דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש, ע"כ. והביאו **התוס'** יו"ט (אהלות שם) ו**התפא"ר** (אהלות שם אות סא). ומבואר לכאז' דעובר אינו בכלל נפש, ולפי"ז י"ל דלא מחללין עליו שבת.

אלא איתא **בערתי** (פ"ז) שאשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין ספקין דרך הר"ר וקורעין כרטיסו ומוציאין את הולד, וקמ"ל שאע"פ דלא הוה חזקה דחיותא מעיקרא מ"מ מחללין עליו, ע"כ. והזיקן להיפך דעובר חשיב נפש ומחללין עליו את השבת.

והנה נתן **ביומא** (פ"ב) מעוברת שהריחה מאכילין אותה ביוה"כ עד שתשיב נפשה. ופרש"י דעובר מריח ריח תבשיל והוא מתאוה לו ואם אינה אוכלת שניהן מסוכנין, ע"כ. ומשמע מדבריו דדוקא מאכילין אותה ביוה"כ כי אף היא בכלל הסכנה. אולם **הבה"ג** (הל' יוה"כ לא ע"ג) כת' דאשה מעוברת דידיעין דאי לא אכלה מתעקר וולדה אע"ג דספק בן קיימא הוא ספק נפל מאכילים אותה ביוה"כ. וכת' **הרמב"ן ז"ל** (תוה"א שער הסכנה עמ' כט) דמשמע מהבה"ג דמשום סכנת וולד לחודה מחללין. ועיי"ש שכת' שהבה"ג יליף לה מהגמ' בערתי הנ"ל. ואע"ג שבמבואר באהלות (שם) שעובר אינו בכלל נפש, מ"מ לענין שמירת מצות מחללין עליו, דאמרה תורה חלל עליו שבת א' שמא ישמור שבתות הרבה. ואיכא דס"ל דאין מחללין משום נפלים, אלא עוברת שהריחה חששא דמיתה דידה היא שכל המפלת בחזקת סכנה היא. וטעמא דיושבת על המשבר שמתה טעמא אחרינא הוא שהרי הוא כילוד דתו לאו ירך אמו הוא דלאו בדידה תליא אלא חי הוא ודלת נעולה בפניו וליכא חששא אלא דלא הו"ל חזקה דחיותא, וספק נפשות להקל, ע"כ. ו**הריטב"א** (נדה מד.) נקט כהנה"ג.

והרא"ש (יומא פ"ח סי' ג) כת' על דבריהם, לא ידעתי מה צורך לכל אלו הדקדוקים דלא משכחת סכנת עובר בלא סכנת עוברת ולא סכנת עוברת בלא סכנת עובר. דהמפלת בחזקת הסכנה היא וכן פירש רש"י, ע"כ. וכ"כ **הר"ן** (יומא ג.) ד"ה וכתב בה"ג. ולפי דבריהם משמע דלא כהנה"ג ולא מחללין עובר סכנת עובר לחוד. ויש לדחות אליבא דרש"י ד"ל דקמ"ל רבותא דלא רק עובר אמו מחללין אלא אף עובר סכנת העובר מחללין. וכ"כ **הגר"ש זצ"ל** (ספר החיים סי' תר"ו), ועיי"ש שתמה על שיטת הרא"ש דלעולם מצינו שחצום המסכן העובר בלבד מ"מ מותר לחלל עבורו כמבואר בה"ג.

וענין **בטור** (ס"ב תר"ו) שפסק שבכה"ג מאכילין אותה שלא תסתכן היא או הוולד. והקשה **הב"י** (שם) דלפי המבואר לעיל לא הו"ל לטור לכתוב תסתכן היא או הולד דמשמע דמסתכת לה שיתכן זה בלא זה. ו**הב"ח** (סוף אות ב) תירץ דלעולם שניהם בסכנה, אלא כיון דמדינתא מאכילין אותה אפי' אינו מסוכן רק א' מהם על כל אמר תסתכן היא או הולד, ע"כ. ומנצא דס"ל להב"ח דלעולם מחללין אף לצורך העובר לחוד. אולם **מהמ"א** (סי' של ס"ק טו) משמע שמחללין עובר עובר דוקא אם כלו חדשיו. ו**הנוב"י** (שם) נקט שמחללין דוקא כשיש סכנה לאמו. אבל **מהרי"ט** (ח"א סי' צז) נקט דמשום ספק נפשות מחללין עליהם. וכן נראה דעת **הרדב"ז** (ח"ב סי' תרצה) מפני ספק פקו"י. וכן דעת **המהרש"ם** (דעת תורה סי' תר"ו). וכן נר' **מהביאור הלכה** (שם על ס' ז' סד"ה או ספק) (ואע"פ שבמ"ב (סי' כט) הביא דברי המ"א מ"מ ציין לדבריו בביאוריה ושוב פסק בדבריו). וכן פסקו **הצ"ח** (ח"א סי' מג), **הקובץ תשובות** (ח"א סי' מא) ו**הש"כ** (פ"ליו אות ב). וע"י **בקרית ספר** (מ"א סי' פ"ד). [ובמקום שעומדים אדם ועובר שיש בהם משום פקו"י וא"א לטפל מיד בשניהם, נר' שהעובר נדחה, כי אין לו חזקת חי, ועוד שחובת הצלתו תלויה במח'. וכעין זה מצינו **בפמ"ג** (סי' שכח מ"ז ס"ק א) שכתב שהודאי דוחה הספק, עיי"ש. וכן הוא **בשטמ"ק** (ערכין ז. אות ה). וע"י להלן בשם הזרע אמת. ונראה דלדעת **השו"ע** (סי' שכח ס"ו יב), **הט"ז** (סי' ה) **המ"ב** (סי' לו) ודעימיהו דס"ל שבמקום פקו"י מחללין ע"י ישראל ולא מחפשים אחר עכו"ם, נראה דאף לענין עוברים הדין כן כי סוף סוף פסקינן שמחללין עוברים. וע"י בזה בגליון רל"ח].

ד. עובר בתוך מי יום

ויוצא מהבה"ג הנ"ל שחיוב הצלת עובר אינו תלוי באיסור רציחתו, דאמרה תורה חלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, הלכך אפי' בהצלת עובר פחות ממי יום שאינו אלא כמלא בעלמא מחללין עליו. אולם החולקים על הבה"ג משמע דהא בהא תליא. וכ"כ הרמב"ן (שו"ת) להדיא בדעת הבה"ג דאפי' בתוך מי יום מחללין.

וכדעת הבה"ג מוכח מהשאלות כמבואר להלן. וכן נר' דעת הביאור הלכה (סי' של ד"ה או ספק). וכן פסק השבט הלוי (ח"ג סי' לו וח"ה סי' מז). ואע"פ שבשער הציון (סי' תר"ו אות א') כת' לענין יוה"כ שמעוברת שהריחה לפי רש"י העובר מתאוה, ונשאר בצ"ע דאפשר דלא שייך זה תוך מי יום, ע"כ. נר' שכוונתו דכיון שהוא בכלל מיא בעלמא לא שייך שהעובר הריח. וצ"ע על השבט הלוי (ח"ג סי' ט) שלא הבין כן בדעת השע"צ. ושו"מ שכי"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א (נשמאי סי' של ס"ק כ' עמ' תקלג). [ועי' בתורת היולדת (פ"ג הגה ה') שכת' שאישה נאמנת לומר שהיא מעוברת אפי' תוך מי יום (שעדין לא הוכר עובר) אם יש לה סימנים ברורים, כגון שחשה בראשה ואבריה כבדים עליה וכדו', ועיי"ש. וכן אם יודעים ע"י בדיקות דם וכדו', שמכנין ע"ז. וכן מבואר בתשובות והנהגות (ח"ב סי' קפג). וכעין זה מצינו במשמרת הטהרה (פ"ג הגה יט) בשם הגריש"א זצ"ל. ואכמ"ל].

אלא דלכא"ז צ"ע על הבה"ג דמסקנת הגמ' ביומא (שו"ת) דמחללין במקום פקו"ז דכתבי"ב רוחי בהם". וע"כ כוונת הבה"ג דאע"פ שעיקר הילפותא הוא מוחי בהם, מ"מ במקום דלא שייך האי טעמא מחללין מחמת הטעם הישמור שבתות הרבה (דא' מוסיף על השני לקולא). וכן מבואר בבית מאיר (סי' של על סע' ב) שכת' שאף לפי המסקנא שתי הטמנים להלכה. וכן י"ל בדעת הביאור הלכה (סי' שכת ד"ה אלא) שכת' שאע"פ שהפוסקים כתבו דמחללין שבת עבור חיי שעה כי יכול לקיים עוד מצות הוא לא דוקא דהרי ילפינן מוחי בהם דאחיים של אדם קפיד רחמנא, וע"כ אפי' קטן מרוצץ וכן חרש ושוטה מחללין, ע"כ.

וכן מצינו בכמה מקומות שהפוסקים למדו להתיר מטעם דחלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה. ע"י בב"י (ס"ט סי' ו) ובמ"א (שם ס"ק כט) לענין קטנה שחטפה כדי להוציאה מכלל ישראל דיש לחלל שבת בשבילה דמוטב לחלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה. והביאם המ"ב (שם ס"ט נז). וכן מבואר בנחלת שבעה (סי' פג) שטעם זה הוא גם להלכה. והביאו הבאר היטב (סי' שה אות ה'). וכן הגרש"ק זצ"ל (הכתב שלמה ס"ט שכת) כת' ע"פ טעם זה שחולה עינים מותר לחלל שבת בשבילו כדי שלא יהיה סומא, עיי"ש. ועי' בחת"ס (יו"ד סי' שלח ד"ה גם מ"ש עור, ויו"ד סי' רמה ד"ה והנה לשון) שכת' דוחי בהם מלמד לכל התורה דסכנה דוחה, וישמור שבתות הרבה מלמד ששבת הותרה מפני פקו"ז. ועי' מש"כ בשם השאלות והנצי"ב באות ה'. ועי' עוד במרומו שדה (יומא פה: ד"ה דרשמואל) ובשבט הלוי (ח"ג סי' לו אות ג).

ה. ספק סכנה של העובר

ומצינו לשאלות (שאלתא א) והביאם להלכה האי דרשה של דחלל שבת א' כו', וכת' הנצי"ב בעמק שאלה (שם ס"ק ח ושאלתא קסז אות טו) דאע"פ דקיי"ל דמשום וחי בהם אתינן עלה, מ"מ האי סברא נמי היא להלכה. ונפ"מ לענין עובר דאינו בכלל אדם דמכא האי דרשה מחללין עליו השבת כשטת הבה"ג, ע"כ. ועיי"ש שיצא לחדש דכ"ז כשיש דאי סכנה לעובר, אבל בספק סכנה לא מחללין, דהרי מהאי דרשא לא מצינו להתיר אלא כשיש דאי סכנה כמבאר בש"ס שם, וע"כ דייק הבה"ג לכתוב אי ידענן דמיתעקר ולדה, ע"כ.

אולם אפשר לדחות דאחר שהתחדש שמחללין שבת במקום ספק משום וחי בהם, הדין כן אף כשמחללין מטעם שישמור שבתות הרבה. ושו"מ שכי"כ הגר"ז (סי' שו קו"א אות א) (ומה שנשאר שם בצ"ע הוא לענין הנהגות דשם מחמת שהר"ן חולק על הבה"ג, עיי"ש), וכן צידד מדיילה בתשובות והנהגות (ח"ב סי' קפג), ודו"ק.

ו. כשהאם מתה

והנה מסקינן בערכין (ז) שאישה מעוברת שמתה אמרינן שהעובר מת לפניה (איידי דוולד דזוטרא חיותיה, עיילא טיפה דמלאך המות ומתחד להו לסימנין), אבל נהרגה היא מתה ברישא, ע"כ. ועי' ברש"י (ד"ה ומקרינן) שפירש שאע"פ שהוא מת ברישא מ"מ מחללין עליו השבת ומביאין סכין דרך ר"ה"ר ומקרינן את כריסה כני"ל, כי זימנין דמיקרי דהיא מייטא ברישא, ע"כ. ותוס' (ב"ב קמב: ד"ה דהוא) פירשו דהא דמחללין שבת להביא סכין כו' היינו כשהעובר נעקר לצאת דהיא מייטא ברישא. וכן הוא בתוס' בנדה (מד: ד"ה איהו). וכן חילק המהר"ר אייזיק שטיין הובא בתשובת הרמ"א (סי' מ אות ז).

ועי' בתשובת הרמ"א (סי' מ אות ז) שכתב דס"ל לרש"י דאע"פ דרוב פעמים הולד מייטא ברישא, מ"מ לפעמים רחוקות היא מייטא ברישא, ולכן מקלינן לענין פיקו"ז ולא אזלינן בתר הרוב כמו בשאר דברים דאזלינן בתר רובא. ועיי"ש שמשמע מדבריו דלעולם כך הדין אף לדעת התוס'. והמ"א (סי' של ס"ק ז) כתב דאע"פ כ' כתב דאע"פ שחבר תלוי במח' מיהו מדסתמו הרמב"ם (שבת פ"ב) והשו"ע (סי' של סע' ה) ולא פירשו דשרי לחלל משום שכבר נעקר הוולד, ש"מ דס"ל כמ"ש רש"י. אולם השבות יעקב (ח"א סי' ג) דחה דברי הרמ"א דאין מח' בין רש"י ותוס' ושאר הפוסקים, דאף רש"י מייירי כשנעקר הולד וע"כ אמרינן שהיא מייטא ברישא, וכן אם נהרגה, אבל בלא"ה אמרינן שהיא מייטא ברישא. ועי' בשבט הלוי (ח"ג סי' לח) מה שהעיר בזה. וכהמ"א פסקו התוספת שבת (אות ז) והכה"ח (אות ז) דלא כסמ"ע (סי' רעו).

ז. ספק אם האם מתה

והנה כתב באיסור והיתר (סי' נט דין יא) שאין נוהגין עתה לקרוע כרס אשה שמתה על המשבר להוציא הוולד דרך דופן שמה ימצא חי ואפי' בחול. ושמה הטעם שאין אנו בקיאינן עתה כ"כ להכיר מיתת האם בעוד שהוולד יכול להחיות דשמה מעולפת היא, ע"כ. וכן פסק הרמ"א (סי' של סע' ה). וביאר בזרע אמת (ח"ב סי' ט) שאף שספק דשמה מעולפת היא הוא ספק רחוק, בספק נפשות חוששים אפי' למיעוטא דלא שכיח, ואף שעיי' שחוששים לספק זה נכנסים לספק פקו"ז של הולד, יותר יש לחוש לספק האשה, אי משום שב ואל תעשה עדיף, אי משום שיותר חוששים לחיי האם מלחיי העובר שעודו במעי אמו, ע"כ. ומ"מ כת' בשבות יעקב (שם) שבאופן ש"א"צ בקיאות שמתה, כגון שנחתך ראשה, ודאי צריך לנתחה להציל עובר. ולפ"ז בה"ז? שעיי' שחוששים ודומה ניתן לגלות אם היא מתה. וכמו כן אפשר לקבוע שהולד חי, ע"כ חייבים לנתח אותה.

ושו"מ שכן הוכיח נמי השבט הלוי (ח"ו סי' כו וח"ה סי' פט). וכן נקט בקובץ תשובות (ח"ג סי' קסא). ועי' בצ"א (ח"ה סי' כה אות פ"ד), במנח"ם (ח"ה סי' ז אות ב-ג) ובאנ"מ (יו"ד ח"ב סי' קעד ענף ב).

ח. תינוק שלא כלו הורשיו

ויעויין בשו"ע בסי' ש"ל סע' ז' שפסק שתינוק שנולד לח' או ספק בן ז' או בן ח', אין מחללין עליו אא"כ גמרו שערו וצפרניו. והקשה העולת שבת (שם) דהא בסע' ה' איתא דהיושבת על המשבר ומתה, מחללין את השבת עבור העובר אע"פ שלא היה לו חזקת חיים מעולם, וא"כ למה פסק כאן לאסור במקום ספק. ועיי"ש שתיירך דע"כ השו"ע מייירי לענין עשיית דברים שאין במניעתם משום סכנה. והמ"א (סי' טו) דחה דבריו ד"ל שבסע' ה' מייירי שכלו לו חודשיו. וכן הביא המ"ב (סי' טו).

אולם בביאור הלכה (שם) פקפק על דברי המ"א. ועי' בנוב"ב (ח"ו"מ תני ט' נט ד"ה ומה שתמה). ומ"מ כת' במנח"ש (תני סי' פו ד"ה אולם בעיקר) דודאי שהדין נשתנה בזמננו וחלילה לפסוק כן, וגם עובר אשר יודעים ברור שהוא רק בן ח' או ו' חדשים וגם אין לו עדיין צפרנים ושערות אפי"ה יכול להישאר חי ע"י אינקאבאטאר, וע"כ שרק בזמן חז"ל נתנו לו דין אבן מפני שלא נודע אז היאך להחיותו, משא"כ בזמננו, ע"כ. וכ"כ השבט הלוי (ח"ג סי' קמא וח"ה סי' פט).

מסקנא דינא

העולה לדינא, חובה לחלל שבת עבור הצלת עובר (אף בתוך מי יום), אפילו במקום ספק סכנה. והדין כן אפילו כשידוע שאין אמו בכלל הסכנה.

ומבואר בדבריו להדיא דהיאכ דאיכא חיוב לקום חיוב לעמוד כל זמן שהחכם עדיין עומד לפניו. ויעויין בכסף משנה בה"ל סנהדרין (פ"א ה"ח) דהעתיק כל דברי הר"ן ולא העיר על דבריו מידי.

ו"כ"ב בתורת חיים (לגרא"ח שור זצ"ל - שבעות ל-) צא ופרח עלי בר אוזא וכו' - פי' והיה עומד עד שגמרה כל טענותיה, שהעומד מפני ת"ח צריך לעמוד עד שיעבור מכנגד פניו. והיינו דפרך ואמר מר מ"ח בשעת משא ומתן וכו', וכיון דבשעת גמר דין ע"כ הוצרך ליישב א"כ ההיא שעתא לא חלק לה כבוד כיון דבעלי דינים בעמידה. ומשני דיתב כמאן דשרי מוסאניה.

[וז"ל דברי הכוס ישועות (שבעות שם) שפי' בדעת רש"י (שם ד"ה הדיינים בשיבת) שכתב והבא לחלוק וכו', דמפרש להאי אמר מר דלא אתא להקשות על הא דרב נחמן, דהא מנין לו דאתיא בשעת גמר דין, דבדאי אין סברא לומר דצריך לעמוד מלפניה כל זמן שהיותה שם, אלא רק בשעה שבאה לפניו ואח"כ יכול לשבת. וע"כ פי' רש"י דלא הוי אלא לשון שאלה דאם יארע מעשה כה"ג בשעת גמר דין היכי לעבד. ע"כ. ובאמת דוחק לפרש כן בגמ'.

וכבר הביא דבריהם הגר צבי (אור"ח ח"א סי' ק"ז אות ב) ע"ש. אולם יעויין במנחת שלמה (ח"א סי' ל"ג אות ג) דכתב דלענין שאני התם דכיון שעומדת לפניו ומחמתו אין זה דרך כבוד שתהא אשת חבר עומדת והוא יושב. דהא כשבה לדין ועמדה במקום קבוע ודאי דלכו"ע אין חובת קימה וכל אדם הנמצא שם רשאי לשבת.

ג- כתב הרמב"ם (הל' סו"ט פ"י ה"ט) - כל הרואה ס"ת כשהוא מהלך חייב לעמוד מפניו, והוא הכל עומדים עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיעו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם, ואח"כ יהיו מתורים לישב. וכתב שם הכסף משנה - בפרק קמא דקידושין (ג:) אביעא להו מהו לעמוד מפני ס"ת, רבי חלקיה ורבי סימון ורבי אלעזר אמרי, ק"ו מפני לומדיה ועומדים מפניה לא כ"ש. ודין הנשיא איתא בההוא פירקא (שם) וכתבו רבינו פ"ו מהל' ת"ת (ה"ה) שאינו יושב עד שישב במקומו או יתכסה מעיניו, וכתב רבינו שה"ח בס"ת, א"כ בשם מטעם רבו חייבי לעמוד דהא ממשא רבינו ע"ה גמרינן. וכתב רבינו עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיעו למקומו, כלומר דאי עומד לפוש דינו ככהלך מאחר שאינו עומד דרך קבע. ע"כ. ומשמע דהיאכ דהנשיא או הת"ח עומדים דרך קבע, וה"ה הנושא ס"ת, א"צ טפי לעמוד מפניהם.

ואכן הפמ"ג (אור"ח משב"ז סי' קמ"א) והמהר"ם ש"י"ק (אור"ח סי' ה"ה) הוכיחו מהכא דכאשר הנשיא או החכם עומד דרך קביעות א"צ לעמוד מפניו. והא דכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' ת"ת הל' ו' וז') והשו"ע (יו"ד סי' רמ"ז) דכאשר דצריך לעמוד עד שהנשיא או החכם ישב במקומו הוא לאו דוקא. וכן מבואר בדברי הגרע"א (בהגהותיו ליו"ד סי' רמ"ב סי"ח) דכל שעומד במקום הראוי לו א"צ לעמוד מפניו, וכדמצינו בס"י רפ"ב גבי ס"ת.

[וכיוצ"ב כתב במשנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) להוכיח מדברי הרמב"ם דכאשר הת"ח נעמד במקומו תו א"צ להמשיך ולעמוד מפניו]. אלא דכבר העיר המהר"ם ש"י"ק דמדברי הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ב סי"ח אין נראה כן [אלא דהא דאינו צריך לעמוד מפני רבו בשעה שנולה לתורה הוא נמצא ברשות אחרת]. ואכן הרע"א בהגהותיו שם כתב דלישנא דהרמ"א אינו מדוקדק. ע"ש.

ועיינן עוד באנ"מ (יו"ד ח"א סי' קמ"ה) דכת' דלענין ד"א לומר לשון הרמב"ם גבי נשיא דכת' עד שישב במקומו הוא לאו דוקא, דהא דאי לא שיושב אפי' שאינו במקומו א"צ תו לעמוד, וא"כ מה מעט מנה שכתב עד שישב במקומו. וע"כ דאתא למעט היכא דעומדים, דכשרבו ונשיא עומדים צריך לעמוד אם לא שהיא ברשות אחרת. ודברי הרמ"א בדקדוק נאמרו. ושא"פ ס"ת שצד עצמו הוא יושב אלא שרכוב ע"י אדם.

ועוד דאף לדברי הפמ"ג והרע"א דכל שהחכם עומד במקום הראוי לו תו א"צ לעמוד מפניו. אכתי"ל אי דאם נעמד ע"מ לשוחח עם אחר בבית או בעסקו, לא חשיב כעומד במקום הראוי לו, וכמ"ש המנחת שבת. וא"כ כה"ג אף לדעתם אכתי' חייב לעמוד מפניו עד שיצא מד' אמותיו.

העולה לדינא - המיקל לשבת בשעה שחכם נעמד בתוך ד' אמותיו יש לו על מה לסמוך. אולם דכיון דספיקא דאורייתא הוא, מן הראוי להחמיר בדבר וכל שאכתי' החכם עומד בתוך ד"א יעמוד מפניו.

פניני מופר

עניני שבת קדש

מעודה שלישית (ו)

הרצון והתשוקה להקב"ה בשבת וברעוא דרעיון - יוזהו הענין שבשבת נבקל לשוב בתשובה כמו שאמרנו שבת בו תשוב. דהנה באמת האדם שחטא ונעקר מכלל ישראל איך יכול לבוא לתשובה, כי הוא רחוק מאד. אך מחמת הרצון והחשק להאדם לשוב לרשעו בקדש, עיי"ז הוא יכול לבוא לתשובה כני"ל. אך לזה הרצון ג"כ קשה מאד לבוא, מאחר שעדיין עומד מבחוץ מאין יבוא לו הרצון. אך בשבת שהיא תע רצון, ובפרט במנחה שהיא רעוא דרעיון ונפתח הרצון העליון למעלה וכמ"ס פנים אל פנים, כמו כן נפתח אצל האדם רצון ותשוקה לברוא, ע"כ שבת היא זמן תשובה" (שם משמאל, כי תבא, תרי"ט)

טעם לאמירת מזמור לזוד סעודה שלישית - יו"כ אכחנו אורמיר ממור זה אחר סעודה שלישית דשבת כדי להמשיך בקדושה הזו בלבבנו שנעד אף בימי המעשה שאנו משתדלין בעסק הפרנסה. מכל מקום ה' הרועה שלנו והמפרנס ולא בכח מעשה ידינו ועל כן לא אחסר אף בחול" (פ"ד דק"ק, תרומה, טא)

נעדר ע"י מהבר סררת "עברת המועדים"